

ԱՆՎԱՆԻ ՀԱՅԱԳԵՏՈՒ

(պրոֆ. Յ. Ռ. Միրզոյանի ծննդյան 70-ամյակի առթիվ)

Լրացավ փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, «Բանբեր Երևանի համալսարանի» գիտական հանդեսի գլխավոր խմբագիր, ԵՊՀ փիլիսոփայության պատմության ամբիոնի պրոֆեսոր Հրաչիկ Ղազարի Միրզոյանի 70-ամյակը: Նա քաջ հայտնի է հայ մշակույթի և փիլիսոփայության պատմությանը զբաղվող մասնագետներին՝ որպես տաղանդավոր գիտնական, հայրենասեր գործիչ և հնուտ մանկավարժ: Նա այն հայագետներից է, որոնք, շարունակելով հայ փիլիսոփայապատմական գիտության հիմնադիրներ Հ. Գաբրիելյանի և Վ. Չալոյանի ազգանվեր գործը, կարողացան մի նոր աստիճանի բարձրացնել հայագիտության՝ այդ տակավին երիտասարդ, բայց և միջազգային ճանաչում ունեցող գիտաճյուղի զարգացումը:

Հ. Միրզոյանը ծնվել է 1940 թ. մարտի 13-ին ՀԽՍՀ Նոյեմբերյանի շրջանի Բարեկամավան գյուղում, սովորել տեղի յոթնամյա դպրոցում, այնուհետև՝ Նոր-Բայազետի (այժմ՝ Գավառ) մանկավարժական ուսումնարանում, որն ավարտելուց հետո ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետ: 1963 թ. ավարտել է համալսարանը և ընդունվել ասպիրանտուրա՝ հայ փիլիսոփայության պատմության գծով: 1967 թ. պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն, իսկ 1971 թ. նրան շնորհվել է դոցենտի կոչում: 1984 թ. պաշտպանել է դոկտորական ատենախոսություն, իսկ 1987 թ. արժանացել պրոֆեսորի կոչման: 1989 թ. ընտրվել է ԵՊՀ փիլիսոփայության պատմության ամբիոնի վարիչ, որը ղեկավարել է մինչև 2000 թվականը: 1998-2004 թթ. եղել է փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի ու հոգեբանության ֆակուլտետի, իսկ 2004-2009 թթ.՝ փիլիսոփայության և հոգեբանության ֆակուլտետի ղեկան:

Պրոֆ. Յ. Միրզոյանի հետաքրքրությունների շրջանակն ընդգրկում է հայ փիլիսոփայության, գրականության ու գրատպության պատմության ոլորտները: Իբրև հայ փիլիսոփայության պատմության մասնագետ՝ նա անուրանալի ավանդ ունի հատկապես 17-րդ դարի հայ փիլիսոփայական մտքի զարգացման ընթացքի լուսաբանման ու զնահատման գործում:

1971 թ. նա հրատարակել է «Սիմեոն Ջուղայեցի» մենագրությունը, որը երիտասարդ հայագետի՝ ըստ էության առաջին, բայց և ծանրակշիռ խոսքն էր հայ մշակույթի պատմության մեջ թեև կարևոր, բայց և մինչ այդ փաստորեն անտեսված կամ սխալ զնահատված ժամանակահատվածներից մեկի մասին: Զգալով, որ դեռ շատ բան կա անելու 17-րդ դարի հայոց փիլիսո-

փայական ու մշակութային արժեքները վերհանելու ճանապարհին՝ Հ. Միրզոյանն իրեն բնորոշ համառությամբ շարունակեց գիտական որոնումները: Այո՛, եղան նույնիսկ ճանաչված հայագետներ, որոնք, մատնանշելով այդ դարի արևմտաեվրոպական տեսական մտքի ակնհայտ նվաճումները, չթաքցրեցին իրենց թերահավատ վերաբերմունքը մեր ժողովրդի պատմության որքան բախտորոշ, նույնքան և չուսումնասիրված ու թերագնահատված հարյուրամյակի հանդեպ: Բայց երիտասարդ գիտնականը, ավելի շատ անսալով իր ներքին ծայնին, շարունակեց գիտական պրպտումները և 1983 թվականին գիտական հանրության դատին ներկայացրեց «XVII դարի հայ փիլիսոփայական մտքի քննական վերլուծություն» արժեքավոր մենագրությունը, որն արժանացավ ոչ միայն հայ փիլիսոփայության պատմության, այլև հայագիտության ամենատարբեր մասնագետների (Գ. Ջահուկյան, Էդ. Աղայան, Ս. Արևշատյան, Վ. Բարխուդարյան, Ա. Մադոյան, Վ. Դիլոյան և ուրիշներ) բարձր գնահատականին:

2001 թ. լույս տեսավ նրա «Հովհաննես Մրքուզ Ջուղայեցի» մենագրությունը, որում առաջին անգամ հանգամանորեն լուսաբանվում են 17-18-րդ դդ. նշանավոր մտածող, աստվածաբան, փիլիսոփա, տրամաբան, քերական, գեղանկարիչ Հովհաննես Մրքուզ Ջուղայեցու կյանքը, գործունեությունը, գրական ժառանգությունը, փիլիսոփայական, տրամաբանական, հասարակական-քաղաքական և արվեստագիտական հայացքները: Այս աշխատությունն արժեքավոր է նաև նրանով, որ հեղինակը առաջադրում և կիրառում է մեթոդաբանական մի շարք դրույթներ, որոնք հնարավորություն են տալիս վերանայելու և նորոպի գնահատելու հայագիտության մեջ արմատավորված որոշ տեսակետներ:

Շնորհիվ պրոֆ. Հ. Միրզոյանի նշված աշխատությունների՝ վստահաբար կարող ենք ասել, որ այսօր մենք ավելի ամբողջական ու խորը պատկերացում ունենք 17-րդ դարի հայ մշակույթի և հատկապես հայ փիլիսոփայության մասին:

Սակայն նրա գիտական հետաքրքրությունների ոլորտը չի սահմանափակվում միայն 17-րդ դարով. իր բազմաթիվ հոդվածներում նա անդրադառնում է միջնադարյան հայ փիլիսոփաների և մշակութային գործիչների տեսական ժառանգությանն առնչվող բազմաթիվ հարցերի:

Պրոֆ. Հ. Միրզոյանի գիտական գործունեության առանձին էջ են կազմում աղբյուրագիտական հետազոտությունները և բնագրերի հրատարակումը: Ուշագրավ է, որ նա հրատարակության է պատրաստել ոչ միայն շրջանառության մեջ չգտնվող բնագրեր (օրինակ՝ Ստեփանոս Դաշտեցու «Ձրույց-բանավեճերը»), այլև մասնագիտական գրականության մեջ անանուն կամ հեղինակային պատկանելությամբ վիճահարույց համարվող բնագրեր, ինչը նրան ստիպել է կատարել լրացուցիչ հետազոտություններ և ի վերջո հայտնաբերել բնագրերի իսկական հեղինակներին: Դրանցից մեկը անանուն համարվող «Լուծմունք «Սահմանաց գրոց» երկն էր, որի հեղինակը, պրոֆ. Միրզոյանի համոզմամբ, Հովհաննես Սարկավազ Իմաստասերն է, իսկ մյուսը «Համառատիւք բան խրատու» բարոյափիլիսոփայական մեծարժեք աշխատությունն է, որը, ըստ պրոֆ. Միրզոյանի ապացույցների, անառարկելիորեն պատկանում է Գրիգոր Նարեկացու գրչին:

Վերջին տարիներին պրոֆ. Հ. Միրզոյանի գիտական գործունեության մեջ առանձնահատուկ տեղ ունեն հայ մեծագույն բանաստեղծ և մտածող

Գրիգոր Նարեկացու կյանքին, գործունեությանն ու գրական ժառանգությանը նվիրված ուսումնասիրությունները: Վերծանելով բանաստեղծի գլուխգործոց «Մատեան ողբերգութեան» ստեղծագործության մեջ առկա մի շարք ծածկագրություններ՝ գիտնականն ի հայտ է բերել նրան վերաբերող նոր փաստեր ու տեղեկություններ, որոնք հնարավորություն են տալիս նորովի գնահատելու ինչպես նրա անցած ստեղծագործական ուղին, այնպես էլ Մատյանի ստեղծման շարժառիթներն ու նպատակները [տես «Նարեկացիագիտական հետազոտություններ (հոդվածների ժողովածու)», Եր., 2010, 395 էջ]:

Պրոֆ. Զ. Միրզոյանը հայերենի է վերածել նաև մասնագիտական գրքեր, որոնցից առանձնապես նշելի է Թ. Դիլանյանի հետ թարգմանած «Փիլիսոփայության պատմության համառոտ ակնարկ» (Եր., 1979) մեծածավալ ուսումնական ձեռնարկը:

Ամեն մի գիտնական ունի հետազոտության իր սկզբունքներն ու չափանիշները, որոնցում դրսևորվում են նաև նրա մարդկային որակները, սուբյեկտիվ վերաբերմունքը հետազոտության առարկայի հանդեպ: Պրոֆ. Զ. Միրզոյանի համար հետազոտությունը երկխոսություն է անցյալի և ներկայի միջև, հասկացման մի հոգևոր գործընթաց տարբեր արժեքներ ու իդեալներ ունեցող սերունդների միջև: Համոզված լինելով, որ հայոց մշակույթի և փիլիսոփայության զարգացումը, իր ժամանակավոր անկումներով հանդերձ, եղել է անընդհատ ու միասնական գործընթաց՝ պրոֆ. Զ. Միրզոյանն անձամբ կամ իր բազմաթիվ սաների ջանքերով ձգտում է բացահայտել հենց այդ անընդհատականությունը, որը հատկապես մեր օրերում ունի ոչ միայն գիտական ու մշակութային, այլև քաղաքական նշանակություն: Նրա կատարած մեթոդաբանական մի շարք հարցադրումներ հնարավորություն են տալիս ճիշտ բացատրելու ինչպես հայ ազգային-ազատագրական շարժումները, այնպես էլ 18-րդ դարի երկրորդ կեսին հեռավոր Հնդկաստանում հայ լուսավորական փիլիսոփայության առաջացման հասարակական-քաղաքական պայմաններն ու տեսական-գաղափարական ակունքները:

Գիտնականը (առավել ևս հայագետը) պիտի լինի հայրենասեր, բայց ոչ երբեք ի հաշիվ գիտական անաչառության և բարեխղճության: Պրոֆ. Միրզոյանն անաչառ է որպես գիտնական և հայրենասեր, որպես հայագետ: Խորհրդային տարիներին, երբ հայագետները, ի տարբերություն հարևան հանրապետությունների իրենց գործընկերների, գրեթե իրավունք չունեին վիճահարույց հարցերի քննարկման ժամանակ «նեղացնել» ինտերնացիոնալիստական փետուրներով զարդարված ազգայնամուլ հետազոտողներին, հատկապես մշակութային խաչագողներին, պրոֆ. Զ. Միրզոյանը, հաղթահարելով հայրենական և միութենական «ինտերնացիոնալիստ գործիչների» դիմադրությունը, համարձակություն ունեցավ հրապարակավ քննադատելու հակահայկական բնույթի նրանց տեսակետները: Տարբեր պետություններում և քաղաքներում մասնակցելով միջազգային և այլ կարգի գիտաժողովների՝ նա կարողացել է գիտական հանրությանը պատշաճ մակարդակով ներկայացնել հայ փիլիսոփայության և մշակույթի արժեքները՝ բարձր պահելով հայագիտության պատիվը:

Պրոֆ. Միրզոյանը երբեք չի եղել «կաբինետային» գիտնական. ուսումնասիրելով անցյալի իրողությունները՝ նա չի մոռացել ներկայի հոգսերը: Ընդհակառակը՝ եղել է հրապարակախոս-գիտնական, իր երկրի քաղա-

քացին, որն անտարբեր չի մնացել հասարակական-քաղաքական կյանքում տեղի ունեցող իրադարձությունների հանդեպ: Ըստ այդմ, բազմիցս հանդես գալով համամիութենական և հանրապետական մամուլում՝ նա քննարկման առարկա է դարձրել բարոյական, ազգային, մշակութային բնույթի կենսահույզ հարցեր, որոնք լայն արձագանք են գտել ընթերցողների շրջանում: Պատահական չէ, որ դարաբաղյան շարժման տարիներին այդպիսի խառնվածք ու բնավորություն ունեցող գիտնականը չկարողացավ «հանգիստ նստել», այլ պրոֆ. Ս. Ջոլյանի հետ կազմեց և հրապարակեց "Нагорный Карабах и вокруг него: глазами независимых наблюдателей" (Եր., 1991) օտարազգի հեղինակների հոդվածների մեծարժեք ժողովածուն, որը մինչև օրս փնտրված գիրք է:

Գիտնականներից ոմանք առավելապես մտածում են իրենց հաջողության, շահի և փառքի մասին, մինչդեռ մյուսները՝ նաև իրենց գործընկերների, հատկապես երիտասարդ գիտնականների մասին: Այդ տեսակետից պրոֆ. Զ. Միրզոյանը դրսևորում է բացառիկ օրինակ: Նա անկեղծորեն ուրախանում-հպարտանում է իր սաների հաջողությամբ, որովհետև դա համարում է նաև իր անձնական և մասնագիտական հաջողությունը: Խրախուսում և նպաստում է բոլոր նրանց, ովքեր ուզում են մտնել «գիտության տաճար»: Բավական է ասել, որ միայն վերջին տասնհինգ տարում նրա անմիջական ղեկավարությամբ պաշտպանվել են դոկտորական և թեկնածուական բազմաթիվ ատենախոսություններ, նրա խմբագրությամբ լույս են տեսել մի շարք աշխատություններ:

Սկսած 1992 թվականից՝ նա «Բանբեր Երևանի համալսարանի» գիտական հանդեսի գլխավոր խմբագիրն է և հսկայական աշխատանք է կատարում ինչպես դրա կանոնավոր հրատարակման, այնպես էլ գիտական մակարդակի բարձրացման համար:

Գիտախմբագրական գործունեությանը զուգահեռ, Զ. Միրզոյանը ավելի քան 40 տարի դասավանդում է Երևանի պետական համալսարանում: 1994-1997 թթ. Երուսաղեմի հայոց պատրիարք Թորգոմ արքեպս. Մանուկյանի հրավերով նա դասավանդել է Երուսաղեմի Ալեք և Մարի Մանուկյան ժառանգավորաց վարժարանում և Ընծայարանում, իսկ 1997-2003 թթ.՝ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Ա Ամենայն հայոց կաթողիկոսի հրավերով համատեղության կարգով դասավանդել է նաև Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Գևորգյան հոգևոր ճեմարանում:

Նա 013 մասնագիտական գիտխորհրդի նախագահի տեղակալ է ավելի քան 10 տարի, նաև ԵՊՀ գիտխորհրդի և Մ. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի կառավարման խորհրդի անդամ է:

Գիտնականի համար 70 տարին ոչ այնքան իր գիտամանկավարժական գործունեության արդյունքների ամփոփման տարիք է, որքան նոր արարումների սկիզբ: Անվանի հայագետի կյանքում սկսվում է մի նոր պատասխանատու փուլ. մենք վստահ ենք, որ այսուհետև ևս նա ջանք ու եռանդ չի խնայի հայրենական գիտության հեղինակության բարձրացման, հայագիտության և հայ փիլիսոփայական մտքի զարգացման համար:

ՍԵՅՐԱՆ ԶԱՔԱՐՅԱՆ